

หนังสือพิมพ์ไทยรายวันประชานิยมกับการนำเสนอข่าวสาร ด้านเกษตรอินทรีย์

เบญจวรรณ ศรีเพชร⁷

พรทิพย์ สัมปัตตะวนิช⁸

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ จุดประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาข่าวสารและรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ รวมถึงศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ของหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน กรณีศึกษาหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ และคมชัดลึก ช่วงระหว่างวันที่ 1 มกราคม – 31 ธันวาคม พ.ศ. 2555 โดยเลือกศึกษาเฉพาะหน้าเกษตร เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยบันทึกข้อมูลด้านปริมาณ เนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ลงในตารางลงรหัส (Coding sheet) ที่ผ่านการพิจารณาจากบุคลากรที่ปฏิบัติงานด้านการเกษตร และผู้ร่วมวิจัยที่สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต จากคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลการวิจัย ด้านปริมาณการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ พบว่าหนังสือพิมพ์คมชัดลึก มีจำนวนชิ้นข่าวและพื้นที่ที่ตีพิมพ์ข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์มากที่สุด รองลงมาคือหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และพบข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์น้อยที่สุดในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ด้านเนื้อหาพบว่าหนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ชื่อฉบับ นำเสนอเนื้อหาด้านการส่งเสริมอินทรีย์วัตถุและปฏิเสธการใช้สารเคมีมากที่สุด และพบเนื้อหาด้านปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทำเกษตรอินทรีย์น้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหาด้านการปฏิเสธการใช้สารเคมี มีความเกี่ยวเนื่องหรือตรงกับความต้องการของเกษตรกรรวมถึงผู้อ่านมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับผลเสียของการใช้สารเคมีทางการเกษตร ทั้งในส่วนของนักวิชาการ นโยบายรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และแผนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ด้านรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นได้แบ่งรูปแบบการนำเสนอไว้ 3 รูปแบบ คือ ข่าวบทความ และคอลัมน์ถามตอบปัญหา พบว่าหนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ชื่อฉบับ นำเสนอข่าวสารด้าน

⁷ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁸ ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ คณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เกษตรอินทรีย์ใน 2 รูปแบบคือข้าวกับบทความ โดยนำเสนอในรูปแบบบทความมากกว่าข้าว ซึ่งจะตอบสนองในเรื่องของข้อเท็จจริง ความรู้ และความคิดเห็นผ่านการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างที่เกิดขึ้นๆ แต่ขาดในส่วนของรูปแบบคอลัมน์ถามตอบปัญหา ซึ่งเป็นข้อเขียนที่มีจุดมุ่งหมายในการตอบกลับข้อมูล ข้อสงสัยแก่ผู้อ่าน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ในหนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ชื่อฉบับโดยภาพรวมแล้ว ไม่พบความแตกต่างด้านปริมาณรวมถึงรูปแบบการนำเสนอ แต่พบความแตกต่างในส่วนของเนื้อหา โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ไทยรัฐที่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอนโยบายด้านเกษตรอินทรีย์มากที่สุด

คำสำคัญ : หนังสือพิมพ์ประชานิยม, เนื้อหาด้านเกษตรอินทรีย์, รูปแบบการนำเสนอ

Popular Daily newspaper of Thailand and news on organic agriculture presentation

Abstract

This research on “Popular Daily newspaper of Thailand and news on organic agriculture presentation” aims to study news contents and presentation formats of news on organic agriculture as well as to study and compare contents and presentation formats of news on organic agriculture of popular daily newspaper of Thailand. This research was the specific case study of agricultural column of Thairath newspaper, Daily News newspaper, and Kom Chad Luek newspaper during January 1st – December 31st, 2012. This research is a quantitative research conducted by using content analysis. Data on content quantity and presentation formats of news on organic agriculture were recorded in Coding Sheet approved by some personnel who had direct responsibilities on agriculture and the researcher who graduated in Master of Arts Program from Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University.

From the results on quantity of news on organic agriculture, it was found that Kom Chad Luek newspaper had the highest quantity of news and available spaces for publishing news on organic agriculture while Thairath newspaper had the least quantity of news on organic agriculture. For contents, it was found that these 3 newspapers presented contents on promoting organic matters and strived to reject the use of chemicals in high level while presented contents on problems and resolutions of organic agriculture in the lowest level because contents on chemicals usage rejection directly involved with agriculture sector, farmers, and consumers as could be seen in emphasizing on negative effects of agricultural chemicals usage of in the dimensions of scholars, government policies, economic development plan, and National Organic Agriculture Strategic Plan. For presentation formats were divided into 3 formats after studying on primary data including news, article, and question and answer column. It was found that these 3 newspapers presented news on organic agriculture in 2 formats, is news and article, and article seemed to be preferred because it could

respond on facts, knowledge, and opinions obtained from analyzing occurred events. However, these three newspapers lacked of question and answer column that was the article aiming to answer all questions of readers. After comparing news on organic agriculture presentation of these 3 newspapers, in overall, it was found that there were some specific differences on contents, especially Thairath newspaper that was the bestseller of Thailand that mostly emphasized on presenting news and policies on organic agriculture

Keywords: Popular newspaper, Content on organic, Agriculture presentation format

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านาน ถือเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ เป็นครัวของโลก ส่งผลให้ภาคการเกษตรมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะบทบาทต่อเศรษฐกิจ ส่วนรวมของประเทศหลายประการ เป็นทั้งอาหารและวัตถุดิบพื้นฐานของอุตสาหกรรมหลายประเภท ตั้งแต่การผลิตปัจจัยการผลิต ไปจนถึงการค้าและการส่งออกสินค้าเกษตร ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับภาคการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559

ซึ่งในอดีตประเทศไทยทำเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional agriculture) เป็นระบบการผลิตที่มุ่งผลิตเพื่อการยังชีพและเป็นระบบที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นอย่างมาก และเมื่อมีผลผลิตเหลือจากการบริโภค จึงมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน ต่อมาเมื่อประเทศไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้ระบบการเกษตรของไทยเปลี่ยนจากการผลิตที่หลากหลายเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น จึงเกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า การปฏิวัติเขียว (Green revolution) มีการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคนและสัตว์ มีการค้นพบปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรชนิดต่างๆ มากมาย การปฏิวัติเขียวทำให้เกิดกระแสการผลิตพืชเชิงเดี่ยว (Monoculture) ที่มุ่งผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นจำนวนมาก เพื่อความสะดวกในการเก็บเกี่ยว และเพื่อลดต้นทุนต่อหน่วย ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์น้อยลง มีโรคแมลงสะสมรบกวนระบบการผลิตมากขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งเกษตรกรยังต้องเสี่ยงกับราคามลผลิตที่ไม่แน่นอน จึงเกิดความไม่ยั่งยืนด้านการผลิตทางการเกษตร และวิถีชีวิตของเกษตรกรไทยจำนวนมาก (อานันท์ ตันดิลก, 2549: 3) โดยการนำสารเคมีเข้ามาใช้ในการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่จะเพิ่มจำนวนผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอต่อความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้น สารเคมีที่นำมาใช้ในการเกษตรส่วนใหญ่ อย่างเช่น ปุ๋ยเคมี สารฆ่าแมลง ฯลฯ สารเหล่านี้ต่างก่อให้เกิดผลเสียอย่างรุนแรงต่อทรัพยากรดิน เกิดความไม่สมดุลในแร่ธาตุและกายภาพของดิน กระบวนการนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ดินพืชอ่อนแอขาดความต้านทานโรค ถูกแมลงและเชื้อโรคทำลายง่าย เหตุทั้งหมดนี้ทำให้เกษตรกรยังใช้สารเคมีในการเกษตรต่อไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นวิกฤตในห่วงโซ่อาหารและระบบการเกษตร (ศิริเมษ กลีบแก้ว , อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์, 2553: 166)

ซึ่งเกษตรอินทรีย์ (Organic agriculture) คือระบบการผลิตทางการเกษตรทางเลือกที่ไม่ใช้สารสังเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่างๆ ที่กระตุ้นการเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อพันธุกรรม ที่อาจเกิด

มลพิษในสภาพแวดล้อม แต่เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การปลูกพืชหมุนเวียน รวมทั้งหลักการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพ และเน้นรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน (อานัฐ ตันโช, 2549 : 7) โดยความสำคัญของเกษตรอินทรีย์ เห็นเด่นชัดจากนโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร ที่ได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 และประกาศเป็นวาระแห่งชาติ (สมคิด ดิสถาพร, 2549 : 95) ต่อเนื่องมาจนถึง แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2551-2555 โดยเฉพาะแผนปฏิบัติการ ที่ได้สิ้นสุดในปี 2555 แต่การพัฒนาเกษตรอินทรีย์มีความสำคัญที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2554 ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2556-2559 โดยการบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในระยะต่อไป (แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2556: 1)

การพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการเกษตร จำเป็นต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ประกอบกับกลวิธีการโน้มน้าวใจ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ รวมถึงพฤติกรรมในสังคมด้วยความสมัครใจ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมที่กำลังพัฒนา การสื่อสารเป็นปัจจัยของการพัฒนา โดยเฉพาะประชาชนที่เป็นสมาชิกของสังคม ที่ต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารพร้อมส่งต่อข้อมูล ที่ถูกต้อง อันจะเป็นตัวกลางในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน และสร้างความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีร่วมกัน (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2548: 120) ซึ่งหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีความสำคัญในกระบวนการสื่อสารในชีวิตประจำวันของคนจำนวนมาก บางคนอ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำทุกเช้า หลายคนอ่านหนังสือพิมพ์จนติดเป็นนิสัยต้องอ่านทุกวัน และมีคนจำนวนไม่น้อยที่อ่านหนังสือพิมพ์วันละหลายๆ ฉบับ ทั้งที่ในจุดประสงค์ต่างๆ กัน ด้วยเหตุนี้หนังสือพิมพ์จึงมีอิทธิพลต่อผู้อ่านในด้านความคิด ความรู้สึก และด้านพฤติกรรม (สิริวรรณ นันทจินทุล, 2543: 65) นอกจากนี้ ในฐานะที่สื่อสิ่งพิมพ์อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล ไม่ว่าประเทศนั้นจะมีระบอบการปกครองแบบใดก็ตาม บทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์ในการพัฒนาการเมืองจึงเป็นไปในลักษณะรัฐใช้เป็นเครื่องมือ การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการดำเนินงานของรัฐ หมายถึง การที่รัฐหรือผู้ปกครองประเทศใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อชี้แจงนโยบายและการดำเนินงานของรัฐ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของรัฐ วางแผนเพื่อพัฒนาชาติ สร้างความรู้สึกเรื่องความเป็นชาติในหมู่ประชาชน ตลอดจนใช้สื่อสิ่งพิมพ์ตอบโต้กับฝ่ายที่

ขัดขวางการดำเนินงานของรัฐไปสู่เป้าหมายที่ได้วางไว้ รวมทั้งการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการเร่งรัดให้ประชาชนดำเนินการต่างๆ ไปตามแนวทางที่รัฐกำหนด (มาลี บุญศิริพันธ์, 2550: 17)

จากบทบาทหน้าที่หนังสือพิมพ์ ในฐานะเป็นสื่อกลางในการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ตอบสนองและเผยแพร่นโยบายของรัฐ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะข่าวสาร ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้านการเกษตร ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า ปัจจุบันหนังสือพิมพ์ไทยรายวันเชิงปริมาณหรือหนังสือพิมพ์ประชานิยม ตอบสนองนโยบายหรือนำเสนอข่าวสารด้านการเกษตรอินทรีย์อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน
3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน
4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านการเกษตรอินทรีย์ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง "หนังสือพิมพ์ไทยรายวันประชานิยมกับการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์" เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ด้านการนำเสนอเนื้อหาข่าวสารด้านและ รูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ของหนังสือพิมพ์ ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีด้านการสื่อสารมวลชนการสื่อสารเพื่อการเกษตร และแนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดด้านบทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

ในฐานะที่เป็นสื่อสารมวลชนประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ในสังคม โดยหน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์ประกอบด้วย หน้าที่ในการให้ข่าวสาร หน้าที่ในการให้ข้อเสนอแนะ หน้าที่ในการให้ความบันเทิง และหน้าที่ในการเป็นสื่อโฆษณา (มาลี บุญศิริพันธ์, 2532: 9) และนอกจากหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในฐานะที่หนังสือพิมพ์เป็นสื่อสารมวลชนที่

ต้องทำงานภายใต้ความรับผิดชอบที่พึงมีต่อสังคม ด้วยการเป็นสถาบันสาธารณะ หนังสือพิมพ์ย่อมต้องมีบทบาทที่นอกเหนือไปจากที่กล่าวมาข้างต้น อาทิ บทบาทและหน้าที่ในการให้การศึกษา ความรู้ทั้งทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง โดยผ่านคอลัมน์ต่างๆ บทบาทและหน้าที่ในการให้ความสำคัญต่อข่าว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบุคคล เหตุการณ์ การให้ความสำคัญต่อข่าวซึ่งควรสอดคล้องกับความทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรวมถึงบทบาทและหน้าที่ในการมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประชาชน หนังสือพิมพ์ให้โอกาสแก่ผู้อ่านได้แสดงความคิดเห็นและเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น (มาลี บุญศิริพันธ์, 2532: 9)

2. แนวคิดด้านเนื้อหาในหนังสือพิมพ์

โดยทั่วไปแล้วเนื้อหาของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับย่อมมีมากน้อยแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ความตระหนักในภาระหน้าที่ในฐานะที่เป็นสื่อสารมวลชนที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ และความต้องการของผู้พิมพ์โฆษณาซึ่งหมายถึง เจ้าของนายทุนที่ตั้งหนังสือพิมพ์ขึ้นมาเพื่อเหตุผลทางด้านธุรกิจ (ดุริณี หิรัญรักษ์, 2529: 5) ทั้งนี้จากปัจจัยต่างๆ สามารถจำแนกรูปแบบการเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์เป็น 5 รูปแบบคือ ข่าว บทบรรณาธิการ บทความคอลัมน์ และโฆษณา

3. ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

โดยการสื่อสารมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคม เป็นสายใยของสังคมและเป็นส่วนประกอบที่แนบเนื่องกับกระบวนการสังคมอย่างต่อเนื่อง วิวัฒนาการของสังคมจากกำเนิดจนถึงสภาพปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงไปสู่อนาคต ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นปัจจัยพื้นฐานทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าสังคมเกิดจากการสื่อสาร สังคมดำรงอยู่ได้ด้วยการสื่อสาร และเมื่อสังคมจะพัฒนาต่อไปก็ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากปราศจากการสื่อสารสมาชิกของสังคมก็ไม่สามารถรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาและย่อมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นคนที่ทันสมัยได้ สังคมโดยส่วนรวมก็ไม่อาจพัฒนาได้ ในขณะที่สังคมกำลังอยู่ในขั้นตอนของกระบวนการพัฒนานั้นการสื่อสารจะถูกนำมาใช้เพื่อการส่งเสริมและขยายการพัฒนา ตลอดจนทำให้งานพัฒนาดำเนินไปโดยสะดวก การสื่อสารจะทำหน้าที่เป็นกลไกสังคมที่จะผลักดันให้สังคมพัฒนาไปตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนาอาชีพ หรือการพัฒนาเกษตรกรรมจากวิธีดั้งเดิมมาเป็นการใช้วิธีสมัยใหม่ (สิน พันธุ์พินิจ , 2544: 179)

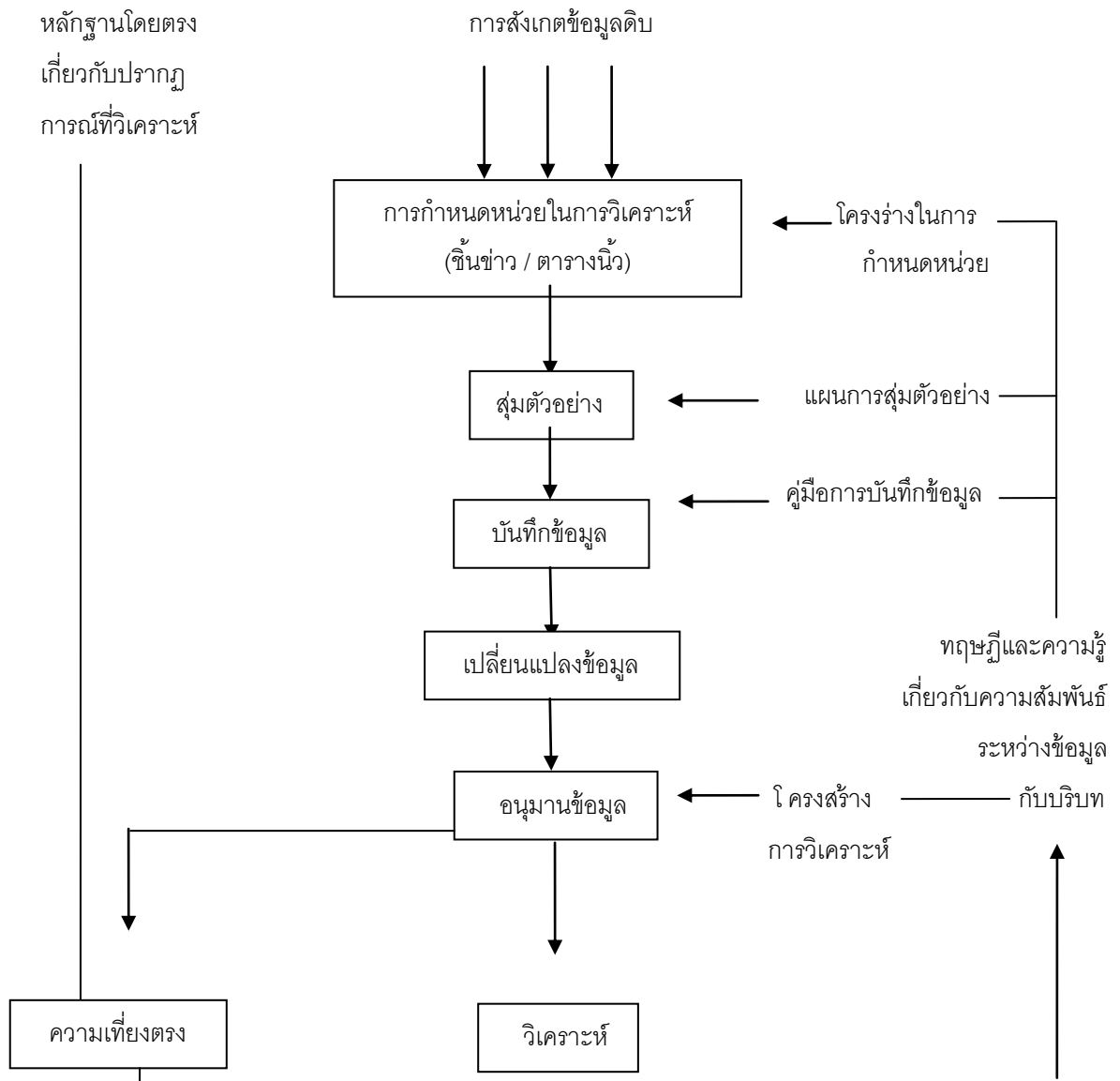
4. แนวคิดและทฤษฎีการใช้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการเกษตร

การสื่อสารการเกษตร หมายถึง กระบวนการในการสื่อสารโดยมีผู้ส่งสารทำหน้าที่ในการส่งข่าวสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตร ในลักษณะการให้บริการและเผยแพร่วิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง ผ่านสื่อหรือช่องทางการสื่อสารไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความรู้ ทักษะและพฤติกรรม การสื่อสารจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนา เพราะเป็นส่วนเชื่อมระหว่างแหล่งวิทยาการที่เป็นหน่วยงานมุ่งค้นคว้าวิจัย ความก้าวหน้าในการพัฒนาการเกษตรกับเกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ที่จะนำวิทยาการเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นหรือลดต้นทุนการผลิต โดยอาจรวมถึงการพัฒนาคุณภาพของผลผลิต ความสำคัญของการพัฒนาการเกษตรขึ้นอยู่กับความสามารถในการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสาร เพราะการสื่อสารเป็นการเพิ่มพูนความรู้ เสริมสร้างทัศนคติ และการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักวิชาการแผนใหม่ที่ส่งผลในทางปฏิบัติแก่บุคคลกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ ปัจจัย วิธีการและเทคนิคที่สำคัญอย่างหนึ่งของการส่งเสริมก็คือ การใช้สื่อของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและเจ้าหน้าที่พัฒนาชนบทให้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ (พรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์, 2543: 460)

5. แนวคิดด้านการเกษตรอินทรีย์

ระบบเกษตรกรรมอินทรีย์ (Organic farming) หลักการพื้นฐานของระบบเกษตรกรรมอินทรีย์ก็คือการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติด้วยอินทรีย์วัตถุและสิ่งมีชีวิตในดิน เพื่อเป็นพื้นฐานรองรับสิ่งมีชีวิตชั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ เช่น พืช สัตว์ และมนุษย์ นอกจากนั้นยังหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี ซึ่งสังเคราะห์ขึ้นโดยมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืชชนิดต่างๆ การบำรุงดินนิยมใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสด เป็นต้น ส่วนการควบคุมศัตรูพืช นิยมใช้วิธีชีววิธี (Biological control) เช่น ตัวห้ำ และตัวเบียนต่างๆ และการใช้สารธรรมชาติ เช่น สะเดา โລ้ดิน หรือยาสูบ เป็นต้น (เดชา ศิริภัทร, 2554: 91)

โดยการวิจัยได้กำหนดกรอบในการวิจัยไว้ดังนี้

โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้จากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงจากหนังสือพิมพ์ไทยรายวันซึ่งปริมาณที่มียอดขายสูงสุด 3 อันดับแรก คือ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ฉบับระหว่างวันที่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ. 2555

ทำการสุ่มตัวอย่างตามหลักการสุ่มตัวอย่างรายสัปดาห์ (Constructed week sampling for newspaper analysis) ตามหลักของ H.M. Alfonso โดยนำกลุ่มตัวอย่างมาจัดเรียงแยกเป็น 7 หมวดตามประเภทวันใน 1 สัปดาห์ คือ จันทร์, อังคาร, พุธ, พฤหัสบดี, ศุกร์, เสาร์ และวันอาทิตย์ จากนั้นทำการสุ่มอย่างง่าย (Random sampling) จากหนังสือพิมพ์แต่ละหมวด หมวดละ 12 ฉบับ รวมได้หนังสือพิมพ์ที่ซื้อฉบับละ 84 ฉบับ รวม 3 ชื่อฉบับเป็นจำนวนทั้งสิ้น 252 ฉบับ สำหรับตำแหน่งหน้าที่จะศึกษาของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ได้แก่ หน้าเกษตร (ไม่รวมพาดหัวข่าวหน้าหนึ่ง) ได้แก่ หน้า 7 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หน้า 28 เกษตร หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และหน้า 12 หนังสือพิมพ์คมชัดลึก

และผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้านปริมาณเนื้อหา ประเภทเนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ฉบับระหว่างวันที่ 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ. 2555 โดยรวบรวมหนังสือพิมพ์จากหอสมุดแห่งชาติ จากนั้นทำการบันทึกข้อมูลทั้งด้านจำนวนชิ้น ปริมาณพื้นที่แบ่งประเภทเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์เป็น 7 ประเภท คือ ข่าวสารเกี่ยวกับนโยบาย และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์, การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์, ขั้นตอนวิธีการทำเกษตรอินทรีย์ (พืชไร่-พืชสวน), ข้อมูลด้านราคา ช่องทางการขาย และการตลาด, นำเสนอปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของการทำเกษตรอินทรีย์, แนะนำผลผลิตทางการเกษตรอินทรีย์, และส่งเสริมการใช้อินทรีย์วัตถุ และปฏิเสธการใช้สารเคมีต่างๆ พร้อมกันนี้ได้แบ่งรูปแบบการนำเสนอไว้ 3 รูปแบบคือ ข่าว บทความ และคอลัมน์ถามตอบปัญหา ลงในตารางลงรหัส (Coding sheet) ที่ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญและปฏิบัติงานด้านการเกษตรโดยตรง ร่วมกับผู้ร่วมวิจัยอีก 2 คน ซึ่งก่อนจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ลักษณะเนื้อหา และรายละเอียดที่ต้องการก่อนทำการลงรหัส เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการลงรหัสมาวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าและบันทึกลงตารางลงรหัส มาวิเคราะห์ด้วยเกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยพิจารณาจากแนวคิดหลักที่ปรากฏในแต่ละรายเรื่อง เพื่อวิเคราะห์การนำเสนอเนื้อหาด้านเกษตรอินทรีย์ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน โดยมีหน่วยการวัดและสรุปด้านความถี่เป็นรายเรื่อง (Items) ด้านปริมาณเนื้อหาที่เป็นตารางนิ้ว และสรุปผลการวิจัยเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละ (Percentage)

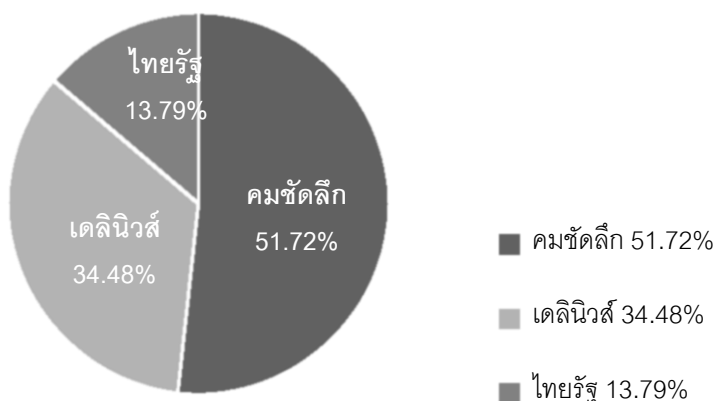
ผลการศึกษาและอภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ที่ 1. เพื่อศึกษาเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ในหนังสือพิมพ์ประชาชนไทยรายวัน สรุปได้ผลการศึกษาตามบทบาทการของสื่อสิ่งพิมพ์ในการพัฒนาการเกษตร (พรสิทธิ์ พัฒนานาธุรักษ์, 2531: 462) ดังนี้

การศึกษาจำนวนชิ้นข่าวสารด้านการเกษตร ชี้ให้เห็นถึงบทบาทหรือการให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคการเกษตรอื่นจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก เนื่องจากการพัฒนาการเกษตรมีความสำคัญยิ่งสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นจึงต้องอาศัยการสื่อสารเป็นส่วนเชื่อมระหว่างแหล่งวิทยาการหรือระบบวิจัย กับระบบผู้ใช้เทคโนโลยีหรือเกษตรกร ได้มีความเข้าใจกันเพื่อสนับสนุนความสำเร็จของการพัฒนาการเกษตร โดยเฉพาะสื่อมวลชนหรือสื่อสิ่งพิมพ์ จะมีบทบาทช่วยการพัฒนาการเกษตร ดังนั้นการศึกษาจำนวนชิ้นข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ ชี้ให้เห็นถึงบทบาทหรือการให้ความสำคัญกับการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถือเป็นแนวทางการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งผลจากการศึกษาวิเคราะห์จำนวนชิ้นข่าว พบว่า หนังสือพิมพ์คมชัดลึกนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์มากที่สุด ใกล้เคียงกับหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์น้อยที่สุด

แผนภูมิวงกลมที่ 1. แสดงปริมาณการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์

ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ และคมชัดลึก

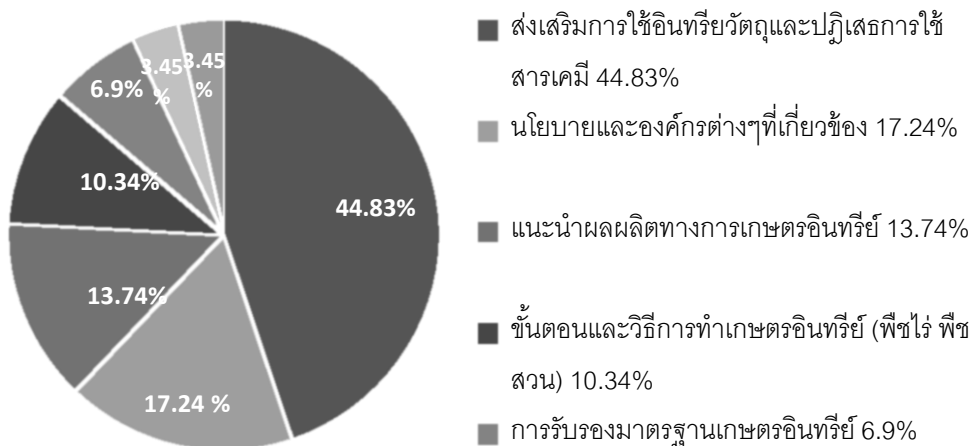
ทั้งนี้ชี้ให้เห็นได้ว่า กองบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ซึ่งมีส่วนเลือกและกลั่นกรองเนื้อหาให้แก่ผู้อ่าน ยังให้ความสนใจต่อเนื้อหาด้านเกษตรอินทรีย์น้อยกว่าเนื้อหา

การเกษตรด้านอื่นๆ ซึ่งอัตราเฉลี่ยของการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์จากการศึกษาครั้งนี้ ไม่อาจนับว่าเป็นเกณฑ์ที่สูงเพียงพอต่อการสนับสนุนหรือสนองนโยบายด้านการพัฒนาการเกษตรต่างๆ โดยเฉพาะแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ

และเมื่อพิจารณาถึงประเภทเนื้อหาด้านเกษตรอินทรีย์ ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาประเภทการส่งเสริมอินทรีย์วัตถุ และปฏิเสศการใช้สารเคมีมีจำนวนชิ้นและพื้นที่มากที่สุด เช่น ชาวพิชิตแมลงวันทองด้วยใบกะเพรา ให้หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2555 ที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ใบกะเพร่ากำจัดแมลงศัตรูพืชทดแทนการใช้สารเคมีซึ่งถือเป็นการลดต้นทุน เพิ่มรายได้และทำให้ได้ผลไม้อร่อย ส่วนเนื้อหาด้านปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทำเกษตรอินทรีย์ มีจำนวนชิ้นและพื้นที่น้อยที่สุด

แผนภูมิวงกลมที่ 2. แสดงประเภทเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์

ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ และคมชัดลึก

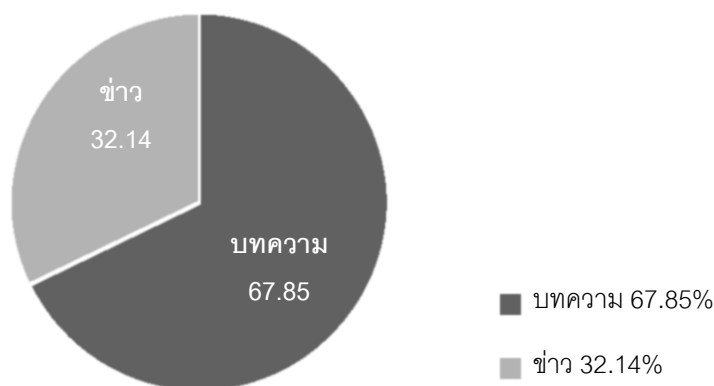
ทั้งนี้ไม่ว่าจะพิจารณาโดยภาพรวมหรือเป็นรายฉบับหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็นำเสนอเนื้อหาด้านการส่งเสริมอินทรีย์วัตถุและปฏิเสศการใช้สารเคมีมากที่สุด ซึ่งหากพิจารณาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) จะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ฉบับ นำเสนอเนื้อหาไม่สอดคล้องกับนโยบายมากเท่าที่ควร คือให้ความสำคัญกับเนื้อหาด้านการปฏิเสศการใช้สารเคมีและส่งเสริมการใช้อินทรีย์วัตถุเป็นหลัก ในขณะที่นโยบาย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหารหรือการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นอันดับแรก โดยเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต สร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรและผู้ประกอบการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารตามมาตรฐานที่กำหนด เช่น มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และมาตรฐานอาหารปลอดภัย

วัตถุประสงค์ที่ 2. รูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวันเป็นอย่างไร สรุปได้ผลการศึกษารูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ (ดรุณี หิรัญรักษ์, 2529: 5) ดังนี้

แผนภูมิวงกลมที่ 3. แสดงรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์

ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ และคมชัดลึก

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นได้แบ่งรูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ไว้ 3 รูปแบบคือ ข่าว บทความ และคอลัมน์ถามตอบปัญหา ผลการศึกษพบว่าหนังสือพิมพ์ทั้งไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก มีรูปแบบการนำเสนอ 2 รูปแบบคือ ข่าว และบทความเท่านั้น โดยนำเสนอในรูปแบบบทความมากกว่าข่าว ซึ่งจะตอบสนองในเรื่องของการเหตุการณ์ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจและมีผลกระทบต่อ ชุมชนหรือสังคม การเกษตร และการให้ความรู้ เสนอข้อเท็จจริง ความคิดเห็น การตั้งข้อสังเกต ผ่านการวิเคราะห์ เหตุการณ์ต่างๆ แต่จะขาดในส่วนของรูปแบบคอลัมน์ถามตอบปัญหา ซึ่งเป็นข้อเขียนที่มีจุดมุ่งหมายในการตอบกลับข้อมูล ความรู้ ข้อสงสัย และวิธีการแก้ปัญหาด้านการเกษตรแก่ผู้อ่าน

วัตถุประสงค์ที่ 3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง ของเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน โดยภาพรวมหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์

และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก จะนำเสนอเนื้อหาด้านการปฏิเสธรักษาใช้สารเคมีและส่งเสริมอินทรีย์วัตถุต่างๆ มากที่สุด โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เดลินิวส์และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก แต่ก็ยังมีข้อสังเกตที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐกลับนำเสนอเนื้อหาส่วนนี้น้อยที่สุด ซึ่งให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ไทยรัฐมีนโยบายการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ แตกต่างจากหนังสือพิมพ์เดลินิวส์และคมชัดลึก คือ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐให้ความสำคัญกับเนื้อหาข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากที่สุด ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่พบเนื้อหาข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมากที่สุด เนื่องมาจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมีการจัดพื้นที่นำเสนอข่าวสารความเคลื่อนไหวต่างๆ ในแวดวงเกษตรกรรมเป็นคอลัมน์ประจำ คอลัมน์ “หลังผู้ฟ้าหน้าสู้ดิน”

วัตถุประสงค์ที่ 4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง รูปแบบการนำเสนอข่าวสารด้านการเกษตรอินทรีย์ ในหนังสือพิมพ์ประชานิยมไทยรายวัน โดยความแตกต่างเมื่อพิจารณาจากรูปแบบการนำเสนอแล้ว ไม่พบความแตกต่างของรูปแบบการนำเสนอระหว่างหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก กล่าวคือ หนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ฉบับมีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบข่าวและบทความ 2 รูปแบบเหมือนกัน และนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบบทความมากกว่ารูปแบบข่าวเหมือนกันทั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พจมาลย์ ลีละยูวะ (2532) ที่ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของรูปแบบการนำเสนอกับพฤติกรรมการเปิดรับ โดยพบว่าผู้อ่านส่วนใหญ่ชอบอ่านบทความความรู้ด้านการเกษตร

สรุป

จากการศึกษาด้านปริมาณและเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ซึ่งให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ในสัดส่วนน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณการตีพิมพ์ข่าวสารด้านอื่นๆ ซึ่งเนื้อหาข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ที่ถูกให้ความสำคัญมากที่สุดโดยภาพรวมทั้ง 3 ฉบับ ก็คือข่าวสารด้านการส่งเสริมอินทรีย์วัตถุและปฏิเสธรักษาใช้สารเคมี ทั้งนี้เนื่องมาจากปัญหาด้านสารเคมี เป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกรทั้งที่ทำเกษตรในแนวทางของเกษตรกรรมอินทรีย์ และเกษตรกรรมที่มุ่งผลิตเพื่อการค้า ความใกล้ชิดของข่าวสารด้านสารเคมีกับเกษตรกรจึงมีค่อนข้างมาก นอกจากนี้กลุ่มผู้บริโภคที่ใส่ใจในเรื่องความปลอดภัยทางอาหารยังมีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่วนเนื้อหาที่พบน้อยที่สุดคือปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งให้เห็นถึงนโยบายของหนังสือพิมพ์โดยภาพรวมเรื่องของการเผยแพร่ข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ ที่กำลังให้ความสำคัญ

กับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นหลัก ไม่เน้นนำเสนอข่าวสารด้านการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบอินทรีย์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยจากผลการวิจัย

1. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มีปริมาณทั้งความถี่และเนื้อที่ในการนำเสนอข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้เกษตรอินทรีย์ จัดเป็นแนวทางหนึ่งของการทำการเกษตรที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน เพราะปราศจากสารเคมีทางการเกษตร ปลอดภัยกับทั้งตัวเกษตรกรและผู้บริโภค ดังนั้น ถ้าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐจะมีนโยบายในการเพิ่มเนื้อหาด้านการเกษตรอินทรีย์ก็จะเป็นเรื่องที่ดี

2. คอลัมน์ถามตอบปัญหา นับเป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มช่องทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างบรรณาธิการกับผู้อ่าน ได้รับรู้ความต้องการที่แท้จริงของผู้อ่าน เพื่อนำไปพัฒนาการนำเสนอข่าวสารต่อไปได้ ซึ่งหนังสือพิมพ์ทั้งไทยรัฐ เดลินิวส์ และคมชัดลึก ยังไม่ให้ความสำคัญกับรูปแบบการนำเสนอรูปแบบนี้ ซึ่งน่าจะเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่สมบูรณ์ หากหนังสือพิมพ์ทั้ง 3 ฉบับจะเพิ่มพื้นที่คอลัมน์ถามตอบปัญหานี้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาข่าวเกษตรในหนังสือพิมพ์ ควรขยายขอบเขตการศึกษา ในการวิเคราะห์เนื้อหาด้านการเกษตรได้โดยเพิ่มจำนวนหน้า เช่น หน้า 1 หรือหน้าสารคดีต่างๆ ที่ไม่ได้อยู่ในขอบเขตการศึกษานี้ นอกจากนี้อาจเพิ่มชื่อฉบับหนังสือพิมพ์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษามีความชัดเจนมากขึ้น

2. การศึกษาเนื้อหาด้านเกษตรอินทรีย์สามารถขยายขอบเขตการศึกษา ครอบคลุมผู้รับสารหรือความคิดเห็นของเกษตรกรผู้รับสาร ซึ่งไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการศึกษานี้ เพื่อจะได้ทราบปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์

เอกสารอ้างอิง

- เกตุณี จุฑาวิจิตร. (2548). การสื่อสารสาขาวิชาวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.
- มาลี บุญศิริพันธ์. (2550). วารสารศาสตร์เบื้องต้น ปรัชญาและแนวคิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริเมษ กลีบแก้ว และ อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์. (2553). เครือข่ายการสื่อสารของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมคิด ดิสถาพร. (2549). เกษตรอินทรีย์มาตรฐานสากลประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์.
- สิริวรรณ นันทจันทุล. (2543). การเขียนเพื่อการสื่อสาร 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานัฐ ตันโช. (2549). เกษตรธรรมชาติประยุกต์. ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีแห่งชาติ.
- คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559). กรุงเทพฯ
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2555). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติฉบับที่2 (พ.ศ.2556-2559). กรุงเทพฯ

